

УДК 351.84

Є. В. Гончаров,
к. е. н., доцент кафедри міжнародної економіки,
Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА РЕГІОНУ В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЙОГО СТІЙКОГО СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

У статті наведено результати дослідження особливостей управління економічною безпекою регіону в контексті забезпечення його стійкого соціально-економічного розвитку.

In the article the results of research of features of region economic safety management in the context of providing of its steady socio-economic development are resulted.

*Ключові слова: регіон, економічна безпека, стійкий розвиток, держава.
Keywords: region, economic safety, steady development, state.*

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Розвиток економіки під впливом ринкових механізмів зумовив появу захисту економічної безпеки як самостійну функцію держави. Така необхідність викликана тим, що ринкові механізми не здатні виконувати дану функцію. Зазвичай економічні інтереси господарюючих суб'єктів не протистоять національним інтересам. Проте такі суперечності часто можуть виникати. Наприклад, ринкові механізми роблять вигідним розвиток екологічно шкідливих виробництв, а держава зацікавлена стримувати їх розвиток.

Держава може забезпечити лише захист від найбільш важливих і крупних загроз. Населення ж в своєму повсякденному житті стикається зі значно великим спектром загроз, багато з яких мають локальний характер.

Виявлення подібних місцевих проблем найефективніше здійснюється місцевими органами влади як найбільш наближеними до населення. В той же час попереджати і ліквідувати наслідки локальних загроз, що виникли найефективніше можуть органи управління на регіональному рівні.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідженню питань забезпечення економічної безпеки на регіональному рівні присвячено праці З. Герасимчука [1], Т. Сухорукової [2], В. Кузьменка [3], В. Сенчагова [4], Н. Ревенчука та ін. [5]. Авторами встановлено критерії оцінки рівня економічної безпеки регіону, методичні основи її діагностики та

заходи із стабілізації її рівня. У той же час серед питань, що потребують подальших досліджень, є аспекти економічної безпеки регіону в контексті забезпечення його стійкого соціально-економічного розвитку.

Метою статті є наведення результатів дослідження особливостей управління економічною безпекою регіону в контексті забезпечення його стійкого соціально-економічного розвитку.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Об'єктами економічної безпеки регіону є територія, населення і все, що відноситься до економіки, розташоване на певній території (ділянці земної поверхні, що має окремі кордони і просторовий базис діяльності, що включає виробничі фонди, інфраструктуру, що розглядається як середовище життєдіяльності населення, сукупність ресурсів розвитку).

Об'єктом дослідження економічної безпеки на регіональному рівні є кругообіг витрат і доходів, товарів, послуг і ресурсів на основі різних форм власності. Підставою для оцінки загроз і шкоди від дії загроз як прийнятних або неприйнятних є критерії економічної безпеки, які можуть бути якісними або кількісними. Критерії виражаються показниками економічної безпеки. Таким чином, сутність економічної безпеки реалізується в системі її критеріїв і показників.

Враховуючи особливості проблем забезпечення економічної безпеки регіону, необхідно розробити особливу

систему параметрів, що зважають на специфіку конкретної території. Існуючі системи показників оцінки економічної безпеки орієнтовані переважно на національний рівень влади. Проте, враховуючи важливість і специфічні особливості регіональних проблем, видається необхідним спеціальне опрацювання проблем показників безпеки для регіонів. Цілями вживання подібної методики є:

- оцінка кризових ситуацій і загрози їх виникнення в соціально-економічній сфері регіону;

- оцінка впливу місцевих кризових ситуацій на національну безпеку в цілому;

- розробка і обґрунтування програмно-цільових заходів щодо забезпечення економічної безпеки.

Основні вимоги до системи соціально-економічних показників регіону:

- система соціально-економічних показників регіону має бути взаємопов'язаною зі спільною схемою аналізу і показників, що використовуються на національному і галузевому рівнях;

- показники регіональної безпеки мають бути сумісними з системою обліку, статистики і прогнозування, що діє в країні;

- система соціально-економічних показників повинна відповідати переліку основних загроз економічній безпеці регіону;

- перелік соціально-економічних показників, використовуваних для аналізу, має бути мінімальний, легко доступний і допускати просту інтерпретацію;

- результати аналізу повинні допускати просту і наочну перевірку на несуперечність існуючому положенню;

- соціально-економічні показники повинні відноситися до одного тимчасового періоду, описуючи свого роду зрізи соціально-економічної ситуації;

- показники повинні допускати можливість здійснювати регулярний моніторинг і прогнозування чинників, що впливають на рівень загроз безпеці регіону.

Аналіз положення в регіоні повинен спиратися на набір індикаторів економічної безпеки, який дозволить виявити і оцінити прийдешні загрози, а також реалізувати необхідний комплекс програмно-цільових заходів для зниження рівня загроз. Для своєчасного виявлення загроз доцільно створити перелік показників, інформацію по яких повинні надавати муніципальні утворення. На основі інформації, отриманій від місцевих органів влади після її перевірки на відповідність критеріям економічної безпеки, можна ухвалювати обґрунтовані рішення про мінімізацію тих або інших загроз.

Критерій економічної безпеки — оцінка стану економіки з точки зору найважливіших процесів, що відображають суть економічної безпеки. Критерій не може прийматися як пряме керівництво до дії. Потрібний гнучкий підхід до його коректування і реалізації відповідно до періодичної перебудови ресурсно-виробничого потенціалу, створенням нових господарських важелів, структур управління.

На думку більшості дослідників, основою формування цих показників є

тісний взаємозв'язок поняття безпеки з категорією ризику. Концепція ризику в стратегії економічної безпеки включає два найважливіші елементи: оцінку ризику і управління ризиком. Оцінка ризику має, як правило, експертний, імовірнісний характер. Управління ризиком має передбачати можливі критичні соціально-економічні ситуації з тим, щоб запобігти, ослабити і пом'якшити їх наслідки. Тому оцінка рівня економічної безпеки передбачає поряд з аналізом чинників ризику використання категорій втрат (збитку) фактичних, очікуваних, потенційних, таких, що компенсуються і не компенсуються.

Процес управління ризиками будується на моніторингу показників, їх аналізі з врахуванням впливу на поставлені цілі, прогнозі можливих змін умов розвитку об'єкту управління, оцінці альтернативних варіантів вирішення при виборі найбільш ефективних варіантів.

Критерії економічної безпеки диктують вибір певних показників економічної безпеки об'єкта дослідження, які описуватимуть і характеризуватимуть його динаміку, рівень основних кількісних і якісних параметрів.

Особливе місце займає визначення і використання порогових значень індикаторів, покликаних сигналізувати про наблизнення критичного стану об'єкту управління і необхідності зміни стратегії розвитку об'єкта. Порогові значення — це граничні величини, недотримання значень яких перешкоджає нормальному ходу розвитку різних елементів відтворення, приводить до формування негативних, руйнівних тенденцій для муніципальних установ. Таким чином, показники, по яких визначені порогові значення, виступають системою показників економічної безпеки.

До основних критеріїв, що характеризують інтереси регіону в області безпеки і забезпечують прийнятні для більшості населення умови життя і розвитку особистості, стійкість соціально-економічної ситуації, відносяться:

— розширене відтворення економічної і соціальної інфраструктури регіону;

— межі критичної залежності регіону від ввезення найважливіших видів продукції першої необхідності;

— забезпечення необхідного рівня обслуговування потреб населення з метою формування умов для нормального життєзабезпечення населення регіону.

Виявлення загроз економічній безпеці регіону і прогнозування їх наслідків здійснюється за допомогою моніторингу.

У розпорядженні органів влади регіону повинні постійно знаходитися інструментарій аналізу потенційних і реальних загроз економічній безпеці, альтернативний набір рішень виникаючих проблем.

Найважливішою проблемою, від вирішення якої залежить розробка ефективних заходів для попередження збитку, є визначення системи порогових рівнів зниження економічної безпеки у відповідь на дію тих або інших чинників ризику. Наприклад, рівень і якість життя основної маси населення, за межами якого виникає небезпека неконтрольованих соціальних, трудових, міжнаціональних і інших конфліктів,

створення загрози виживанню.

Кожен з основних індикаторів загроз економічній безпеці пов'язаний з оцінкою ситуації в певній сфері. Розрахунок показників, що розглядаються ізольовано один від одного, не дозволяє отримати об'єктивну оцінку. Тільки система показників дозволяє зробити висновки про реальний ступінь загрози економічній безпеці. Показове зіставлення показників безпеки сусідніх регіонів, а також муніципальних утворень одного регіону. Практика показує, що потрібно не просто визначити чисто макроекономічні індикатори, на які важко вплинути в оперативному ладі (їх динаміка складається досить інерційно і під впливом багатьох чинників, які часто не піддаються впливу). Доцільно використовувати індикатори, які піддаються дії з боку органів влади як в стратегічному, так і в тактичному плані. Виявляються критичні крапки і способи дії на них.

Критична величина економічних показників безпеки на певній території не завжди означає ситуацію повного краху соціально-економічної сфери або окремих її галузей. Перш за все, вона свідчить про необхідність оперативного втручання органів управління з метою зміни небезпечних тенденцій.

За ступенем економічної значущості об'єкти економіки й інфраструктури регіону діляться на дві категорії:

- життєзабезпечення, для яких необхідний жорсткий режим управління і планування;

- для менш значущих система регіонального управління і планування діє у відстаючому режимі.

Відстежування функціонування об'єктів здійснюється через індикатори — параметри кордонів, в межах яких система може стійко функціонувати і розвиватися.

Можна виділити наступні групи об'єктів індикативного аналізу економічної безпеки регіону:

- показники стану інфраструктури (динаміка відтворення, працездатність і ступінь зношеності, технічна аварійність, число об'єктів інфраструктури на 10 000 чоловік і ін.);

- демографія, рівень і якість життя (народжуваність і смертність, тривалість життя, захворюваність; середня і мінімальна заробітна плата і пенсії порівняно з прожитковим мінімумом; відмінність у рівні доходів між окремими верствами населення; споживання найважливіших видів продовольства і забезпеченість товарами тривалого користування, злочинність і ін.);

- динаміка зайнятості населення, у тому числі за статево-віковими і соціальними групами населення;

- стан фінансово-бюджетної і кредитної системи, забезпеченість фінансовими і матеріальними ресурсами найважливіших регіональних потреб, забезпеченість ресурсами виконання окремих делегованих державних повноважень;

- дієвість системи державної влади, механізмів правового і адміністративного регулювання;

- стан навколишнього середовища, екологія.

Слід звернути більш детальну увагу на порогові значення індикаторів рівня життя населення як найбільш

важливі для регіонального рівня управління. У цій області часто використовуються наступні показники:

- частка в населенні громадян, що мають доходи нижче за прожитковий мінімум;

- середня тривалість життя;

- розриви між доходами 10% найбільш високодохідних і 10% найменш низькодохідних груп населення;

- рівень народжуваності;

- рівень смертності і захворюваності від різних причин;

- зіставлення середньої заробітної плати і пенсії в даному муніципальному утворенні із прожитковим мінімумом в сусідніх муніципальних утвореннях;

- рівень безробіття;

- рівень забезпеченості різними товарами тривалого користування;

- рівень злочинності.

При розрахунку показників доходу слід враховувати, що ці дані часто декілька занижені, оскільки розраховуються тільки на основі грошових доходів населення без врахування натуральних доходів від власних підсобних господарств і без врахування безкоштовних послуг, що одержані населенням. Крім того, не враховуються багато перерозподіляючих потоків. Зокрема, доходи від неформальної, нереєстрованої зайнятості, від безвідплатної допомоги родичів один одному. В результаті цієї діяльності населення відбувається перелив доходів від однієї групи населення до іншої.

Важливо підкреслити, що найвищий ступінь безпеки досягається за умови, що весь комплекс показників знаходиться в межах допустимих меж своїх порогових значень, а порогові значення одних показників досягаються не в шкоду іншим.

ВИСНОВОК

Забезпечення стійкого соціально-економічного розвитку регіону потребує управління його економічною безпекою із зв'язкою з ключовими індикаторами стійкого розвитку на національному та галузевому рівнях.

Література:

1. Герасимчук З.В. Економічна безпека регіону: діагностика та механізм забезпечення / З.В. Герасимчук, Н.С. Вавдіюк. — Луцьк: Надстир'я, 2006. — 244 с.

2. Сухорукова Т. Проблеми економічної безпеки підприємства / Т. Сухорукова // Бізнес-інформ. — 1998. — № 4. — С. 61—65.

3. Економічна безпека та сталий розвиток: взаємодія на регіональному рівні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.01. [Електронний ресурс] / В.В. Кузьменко; Донец. нац. ун-т. — Донецьк, 2007. — 20 с.

4. Сенчагов В.К. Экономическая безопасность: геополитика, глобализация, самосохранение и развитие / В.К. Сенчагов. — М.: ЗАО "Финстатинформ", 2002. — 128 с.

5. Економічна безпека в Україні: держава, фірми, особи: навч. посібник / Н. Реверчук, Я. Малик, І. Кульчицький, С. Реверчук. За ред. С. Реверчука. — Л.: ЛФМАУП, 2000. — 162 с.

Стаття надійшла до редакції 30.11.2010 р.